

ken had verstopt. Ik zag ze bloeden en hoe het bloeden met as werd gestelpt. Ik werd duizelig, bang dat ik naar beneden zou vallen.

Niet alleen ik, ook mijn moedeloze broeders die zich in de stallen en achter de ramen hadden verstopt, huilden.

De Hassaristen zetten de oudste broer aan om de vader vermoorden. Maar als het gebeurd is, verdoemen ze hem. En de honden van zijn vader volgen hem overal, hoe hij ook rent om ze kwijt te raken. Hij besluit naar zijn vaders graf te gaan en strekt zich naast hem uit.

Nu lig ik in een vochtige en donkere kist. Vreemd dat ik nog leef. Het is verschrikkelijk dat ik niet kan bewegen. Als een vleermuis ben ik aan het donker gewend (toch verlang ik naar het zonlicht).

Vragen aan Sherzad Hassan

In hoeverre kunnen we de gebeurtenissen in 'Hassar en mijn vaders honden' in verbinding brengen met de gebeurtenissen in het huidige Koerdistan?

Literatuur leent aspecten van het leven en de geschiedenis zonder ze te kopiëren. Doet de literatuur het leven na of is zij het leven zelf? Het zou kunnen zijn dat het leven en de literatuur het van elkaar afkijken. Ik wilde met *Hassar* de gaten in de geschiedenis vullen, of beter gezegd: die momenten opnemen die de geschiedenis vergeten is. In de literatuur komt de geschiedenis op papier terug. Mensen zijn verbaasd en vragen zich af waarom ze het toen niet gezien hebben. Ik wilde de gordijnen opzij schuiven, de verborgen geschiedenis aan het licht brengen, de geschiedenis van verstrooide zielen.

Misschien is de Hassar een van de oorzaken van onze verstrooiing, van de geschiedenis van onze revolutie; van onze dromen en pogingen om vrij te zijn, én van onze late angst voor die vrijheid.

Hassar is meer dan de geschiedenis van onze huizen, het gaat over de herkomst van de sleutel en het slot; het is de geschiedenis van een kooi, een gevangenis; van onze opstand en daarop volgende voortdurende vernedering. Misschien is het een symbool voor alle mislukte revoluties die uitlopen op een tragedie.

Hebben de politieke gebeurtenissen in Koerdistan invloed gehad op de gebeurtenissen in 'Hassar'?

Ik heb van 1989 tot 1996 aan deze novelle gewerkt. Qua inhoud is er heel weinig veranderd. *Hassar* is niet alleen maar een lezing van een bepaalde periode van het Koerdische geschiedenis, het is mijn visie op de Koerdische maatschappij in het algemeen, en waar die heen gaat. Er zijn

ongetwijfeld meer volken die een dergelijke periode hebben doorgemaakt van vechten voor vrijheid en onafhankelijkheid, waar ze vervolgens bang van zijn geworden. Ik heb de dode alledaagse feiten van de geschiedenis niet nodig om te schrijven. Toen ik met deze novelle begon, was ik als een hert dat op een aardbeving wachtte. In 1996 heb ik het zelfde einde gebruikt dat ik in 1989 had bedacht: een tragedie. Qua inhoud is er niets veranderd, wel qua techniek en stijl.

De absolute macht van de vader doet denken aan de absolute macht van de Iraakse dictator Saddam Hoessein en zijn Baath systeem. Hoe ziet u dat?

Hassar is meer een samenvatting van alle dictaturen. Niet alleen van Saddam. De angst voor hem is natuurlijk onvermijdelijk en die zal blijven zolang hij leeft, maar 'ons' Koerdische systeem kent nog talloze andere voorbeelden van kleine dictators die, als zij de macht krijgen, niet voor Saddam onder doen.

Ik ben van mening dat de 'Hassar-idee' overal aanwezig is. Vaders, schoolmeesters, imams, soldaten en partijleiders spelen de rol van God, zij hebben de absolute macht en zijn boven iedere menselijke twijfel verheven. Het Midden-Oosten is het koninkrijk der kleine dictatoren.

Het conflict in 'Hassar' is geen conflict tussen de mannen en vrouwen, en ook geen generatieconflict. Het is de weerslag van de macht van de vader. Maar de opstand tegen de vader is de verantwoordelijkheid en de taak van de oudste broer... Dus weer een man die de hoofdrol speelt en alle verantwoordelijkheid op zich neemt. De mensen in de Hassar kunnen zelf niets tegen de vader ondernemen; ze moeten een andere mannelijke macht tegen de vaderlijke macht opzetten.

De Hassar is een plek waar alle mannen en vrouwen onvrij zijn en worden onderdrukt door een patriarch. Er heerst geen man-vrouw conflict, maar een conflict tussen kinderen (dochters en zonen) en de absolute macht van de vader met zijn onderdrukking en verdringing van alle menselijke gevoelens en verlangens. Alle zusters en broeders van Hassar oefenen druk uit op de oudste broer om de Hassar af te breken en zo de vrijheid te verkrijgen. De oudste broer is een symbool van alle boosheid die in de broeders en zusters is opgehoopt.

De zusters en de moeders, de vrouwen van de patriarch, doen direct en indirect mee aan de opstand. Haar uitbuiting en dromen zetten de broer aan tot de moord.

Het is niet mijn fantasie dat per se een man de verantwoordelijkheid op zich moet nemen. Vrouwen hebben nooit een leidende rol in het Midden-Oosten. Kijk naar ons